

Muistend karust ja *por*-inimeste esiemast.

Elas *mos'*-naine(1) koos oma vennaga kahekesi kahes majas. (Kas) elasid nad kaua või vähe, vend igal jumala tehtud päeval raius ja raius (kirvega) midagi. Tuli päev, mil õde mõtles: "Mida mu vend muudkui raiub?" Vend läks metsa. Ta läks venna majja. Astus sisse, vaatas - sääsekattega (kaetud) magamisase! Läks sinna, puges sääsekatte alla - puukuju on valmis raiutud. Põlvede peale on pandud must loom, punane loom,(2) nõel on ka sinna pandud. Ta (puukuju) istus, pea oli kätest saadik inimeseks muutunud, jalgade osa (oli) puust. Ta võttis need asjad ära. Nüüd võttis ta puukuju, tõstis selle üles ja kandis välja. Võttis kirve, pani puupaku (kujule) alla, raius küljest ära ühe käe (ja) ühe jala. Siis võttis, kaevas külaprügi alla koopa, mattis selle (nuku) maha. Siis läks, puges sinnasamasse sääsekattega asemele. Nüüd võttis musta looma, punase looma, pani põlvedele, õmbles kasukat, õmbles rõivast. Ta vend tuli, nad elasid kahekesi edasi, olid edasi.

Jumal tegi teise päeva, vend läks. Musta loomaga, punase loomaga täitis ta palju aitu mägede pool, metsa pool. Nad elasid niimoodi talve, elasid suve. Ükskord naine sünnitas poja. Kasvav inimene - laulude inimene, muinasjuttude inimene - kas kaua kasvab?(3) Jooksmiseealiseks sai. Taat käis metsas ja jõudis koju. Kodus istub. Laps läks välja mängima. Kostis nuttu. (Laps) tuli nuttes tupp. (Isa) küsis: "Pojake, miks sa nutad?" - "Isa," ütles ta, "väljas keegi räägib," ütles ta, "külaprügi all, linnaprügi all. Ta ütles nõnda: "Puukujul on üks käsi, üks jalg ära raiutud, külaprügi all, linnaprügi all käsi kõduneb, jalg kõduneb. *Mos'*-naine elab oma vennaga. Nad saavad koos lapsi.""

Taat läks jälle metsa. Ta kõndis pika või lühikese päeva, jõudis (koju). Kodus istus, sõi, jõi. Laps mängis väljas. Kostis nuttu. Tuli tupp. Ta isa küsis: "Pojake, miks sa nutad?" Ema müksas teda: "Pojake, ära räägi oma isale!" Isa käis peale (et räägiks). Ta ütles: "Väljas külaprügi all, linnaprügi all karjub keegi." - "Mu pojake, ütle mulle, kuidas ta karjub." - "Isa, ta karjub niimoodi: "Külaprügi all, linnaprügi all (on) puukuju, mu käsi on kõdunenud, mu jalg on kõdunenud. *Mos'*-naine saab oma vennaga lapsi." Nüüd taat mõtles: "Kes küll mu pojale niimoodi rääkis?" Ta mõtles: "Ootan ära veel kolmanda korra."

Magas ja nii edasi.(4) Läks valgeks. Ta sõi, jõi, pani selga, väljus, läks koja taha, võttis oma nooled ja vibu, pani suusad alla (ja) läks musti loomi, punaseid loomi küttima. Ta käis pika või lühikese päeva. Kõik, mis jumal talle andis, sai ta kätte. Läks koju. Jõudis koju, pani nooled ja vibu ära, astus tupp. Sel ajal, kui ta sisenes, tuli poiss välja. "Isa!" ütles ta, "ma mängin." - "Mängi, pojake," ütles ta. Läks kotta. Vaevalt sai tupp, võttis riidest lahti, istus. Väljast kostis lapse nuttu. Ema riitles: "Olen juba varem õelnud, et mispärast sa välja lähed. Isa tuleb, ära räägi, mis sa kuulsid." Isa küsis: "Räägi mulle, mis sa nägid, mida tähele panid!" - "Isa, väljas see rääkis juba kolmandat korda. Ütles niimoodi: "Puukujul on üks käsi, üks jalg ära raiutud. *Mos'*-naine mattis need külaprügi alla, linnaprügi alla. Käsi on ära kõdunenud, jalg on ära kõdunenud. *Mos'*-naine saab oma vennaga lapsi. Mina, puukuju, olin kätest saadik inimeseks muutunud, mu jalad olid veel puised.""

Taat mõtles (ja) sai kurjaks: "Kuidas siis nõnda? Tegin puust inimese, arvasin, et saan puust inimesega lapsi." Ta tõusis. Ta võttis kirstu alla, tegi lahti, võttis mõõga. Võttis luisu ja hakkas teritama. Ta teritas pikka või lühikest aega, seejärel pani selle põdranaha peale: ta oli nii palju teritanud, et ajas kõik karvad maha. Ta tõusis, läks aseme juurde, nüüd haaras ta naisest kinni. "Ärgu kunagi edaspidi," ütles ta, "kui jumal inimesele elupäevi annab, õena elav naine, vennana elav mees elagu koos naise ja mehena. Jumal pole sel kombel lubanud!" Haaras (ta) kinni, pani põrandale, raius ära ühe käe (ja) ühe jala. Seejärel raius ta üleni tükkideks. Ta pani selga ja jalga, võttis poja. Läks metsa tiheda padriku keskele. Mõtles, ütles: "Naise mindud naiste maad otsin, mehe mindud meeste maad otsin."(5)

Tuli suvi. Nüüd tükkideks raiutud naise liha ja luu kõdunesid. Sinna kasvas karuputk. Tuli karu, astus väljast sisse, nüüd sõi ta karuputke ära. Läks tiheda metsapadriku keskele. Tegi palju samblapuruga kaetud, liivapuruga kaetud mustreid (= jälgi). Lapsesaamise aeg jõudis kätte. Ta sünnitas kaks karupoega. Siis sünnitas veel ühe - inimtüdruku.[\(6\)](#)

Numi-Toorum kasvatas marju (ja) (seedri)käbisid. Nad korjasid marju, nad korjasid käbisid, sõid neid. Karupojad kaitsesid ennast, ei lasknud inimtüdrikut süüa. Nad kaklesid salaja omavahel. Ema ütles:

"Miks te ennast (oma toitu) kaitsete?
 Minu inimtüdrikut ärge piinake!
 Kunagi edaspidi meie isa *Numi-Toorum*
 pika kõrvetava higistamapaneva suve lõpetab,
 meie isa avab koerajalgade, loomajalgade krudisemise sügise.
 Inimese raiutud, noaga märgitud lagedat sihti mööda,
 kirvega märgitud lagedat sihti mööda,
 mida me ise hiljem läheme,

Linna Isanda-taadi poeg
 tuleb koerajalgade, loomajalgade krudisemise sügisel metsa.
 Meie selleks ajaks juba
 muldsarikatega sarikalise maja,
 muldlatiga roovlatilise maja teeme,
 Linna Isanda-taadi põdravasika suurune peni
 hakkab meid haukuma."

Ta käskis tütre kirjata mustrilise kasetohu. Nüüd nad magavad oma majas.

Nad magavad kaelast lõigatud, peast lõigatud juurelist und.[\(7\)](#)
 Ühe oma käpa võtab, alla laotab -
 seitsmelapiline lappidest padi,
 ka teise oma käpa võtab,
 peale ülle tõmbab -
 peast lõikamata püha tekk.[\(8\)](#)
 Magasid. Niimoodi magamise ajal
 ükskord kuusepuu haige (kuivanud) oks
 kuidagimoodi ära murdus.
 Seal Linna Isanda-taadi poja
 põdravasika suurune peni
 hea kõriga vau-vau seisis,

hea kõriga auh-auh seisis.
 Nüüd muldsarikatega sarikaline maja,
 muldlatiga roovlatiline maja
 kuusepuise tugeva riiviga,
 lehisepuise tugeva riiviga riivistati.

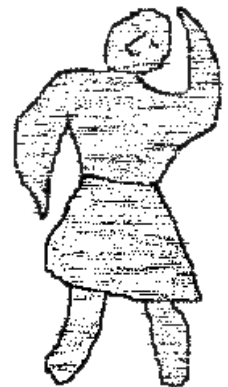
Nüüd urgitseti majakatus lahti, ritv torgati sisse. "Tütreke," ütles ta (karuema), "sa pista mustriga kasetoht ridva otsa oma kätest kõrgemal, siis hoia kätega altpoolt kinni. Kui ritva tõmmatakse, ära sellest lahti lase!" Tõmmatakse. Algul ilmus nähtavale mustriga toht. Natuke veel tõmbab (jahimees) - inimese käed ilmuvad nähtavale. Siis tõmmati ta üleni välja. Siis mähiti naha sisse. Nüüd ta peret alla laskma hakati. Alla lasti (= ära tapeti).

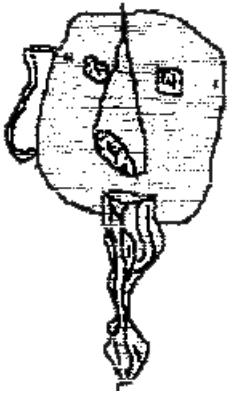
(Kui) oli emakaru,
neli ta nõöpi piisavalt avati,
(kui) oli isakaru,
viis ta nõöpi ka piisavalt avati.(9)
Neljasiilulisse siiluhälli ta asetati,
viiesiilulisse siiluhälli ta asetati.

Nad pandi kelgule. Inimtüdruk pandi eraldi kelgule.

Neid veeti kaua, neid veeti lühikest aega,
Linna Isanda-taadi küla hakkas paistma.
Kui oli emakaru,
neli ta hüüdu piisavalt hüüti,
kui oli isakaru,
viis ta hüüdu piisavalt hüüti.(10)
Inimesele kuuluva
pilvepeana künkalise maja, pilvepeana rünkalise maja
ukseavani jõudsid.
Lumemängu mängiti,
vihmamängu mängiti.(11)
Õise taelase käega,
päevase taelase käega sisse ta kanti.(12)
Hanejalg-madalale, pardijalg-madalale lauale pandi ta istuma,
punase siidi, punase kaleviga asemele pandi ta istuma.
Paljude tohtkorvide järvetoiduga,
paljude tohtkorvide obitoiduga ta küllastati.
Vaimude määratud kolm ööd,

jumala määratud neli ööd mängiti.(13)
Palju selgapainutavaid mehi sisenenes,
palju rindapainutavaid mehi sisenenes.
Viiekeelise keelepüü(14)
Linna Isanda-taat võttis kätte.
Alumist keelt helistades
kõikjal asuvaid tiivulisi jumalaid
kõiki ta kohale kutsus.
Ülemist keelt helistades
kõikjal asuvaid jalalisi jumalaid
kõiki ta kohale kutsus.
Nüüd jumala määratud neli ööd lõppesid,
vaimude määratud viis ööd lõppesid.

Nüüd jõudis öö kätte, inimtüdruk asetas madala peapadja, (see) jäi kõrgeks, asetas kõrge peapadja, (see) jäi madalaks. Und ei tulnud peale, ta läks välja. Nad (karud) rääkisid katuselt, (üks) ütles: "Mu käsi valutab."⁽¹⁵⁾ Üks rääkis, ütles: "Meie inimtüdruk tegi ju midagi." Ta astus sisse. Eile oli jagatud ta karuvendade asju (liha), neid hoiti ühe tühjakstegemata koti põhjas. Võttis, läks välja, viskas katusele. Siis (see) katuse peal kõneles, ütles: "Homme öösel me räägime juba lumetoomise tee lõpus."

Kui oli nõnda öeldud, läks ta tupp. Ta magas. Päev koitis, õhtu saabus. Taas asetas madala peapadja, (see) jäi kõrgeks, asetas kõrge peapadja, (see) jäi madalaks. Ta läks välja, kuulis: nad räägivad lumetoomise tee lõpus. Üks ütles: "Mul pole seda kohta." Teine ütles: "Nüüd ju tegi inimtüdruk meie asjadega midagi."

Ta astus sisse. Võtnud tühjakstegemata koti põhjast, läks välja. Nüüd viskas lumetoomise tee lõppu. Ütles, rääkis: "Kuule, inimtüdruk! Homme öösel, siis kuulata naiste puutoomise tee lõpus, me räägime juba seal."

Ta läks tupp, heitis magama. Päev koitis. Päev oli, õhtu saabus. Ta heitis pikali. Ta asetas madala peapadja, jälle jäi (see) kõrgeks, asetas kõrge peapadja, (see) jäi madalaks. Ta läks välja, kuulis: nad räägivad naiste puutoomise tee lõpus. Ta läks sinna. Ta ema rääkis: "Tütreste, mul see koht valutab, sa ju tegid eile

midagi," ütles. Ta läks tupp, astus sisse. Võtnud kõik tühjakstegemata koti põhjas olevad asjad, läks ta välja, läks sinna. Ta jõudis küttepuude toomise tee lõppu. Ta viskas need asjad, mis tal olid, sinna.

"Tütreste," ütles ta, "ma kasvatasin sind üles, hoidsin sind. Oled mind hästi varustanud, ela ise ka hästi," ütles ta. "Homme õhtul," ütles ta, "kui pimedaks läheb, tule toast välja, vaata oma isa *Numi-Toorumi* poole! Loe kokku, kui mitusada heledat tähte on üleval! Kuspool ääres on kolm heledat tähte, sa ütle, et meie ju särame seal üleval taevas."

Ta läks koju, heitis magama. Päev koitis. Päev oli. Õhtu saabus. Ta läks välja, vaatas üles - taevas (on) mitusada tähte, hakkas kokku lugema. Ilmus juurde kolm uut tähte.⁽¹⁶⁾ Siis ta ütleski: "Mu ema (ja) mu kaks nooremat venda helendavad seal." Ta palvetas, läks tupp. Ta elas edasi, oli edasi. Nüüd elas ja oli ta jõukalt ja õnnelikult.⁽¹⁷⁾

Tekst: Kannisto, A. Wogulische Volksdichtung. Bd. I. Texte Mytischen Inhalts. SUST 101. Helsinki 1951, lk. 250-263. Mansi keelest tõlkinud ja illustreerinud A. Lintrop.

1. *Mos'* ja *por* on kahe obiugri eksogaamse sugukonnaülese grupi ehk fraatria nimed. Traditsioonilise ühiskonna fratriaalne jaotus puudus vaid Konda-äärsetel mansidel (Sokolova 1987: 121). Sageli on mansi mütoloogiliste muistendite kangelasteks *mos'*-naine, *mos'*-mees või *por*-naine, kusjuures see, kellega on tegemist, selgub alles jutu käigus või lõpuosas. Nii võib *mos'*-naine olla *Kaltesh-eeqva*, tema poeg või nõbu osutada aga *Maailmavaatavaks Meheks*. Kuid jutukangelane võibki jääda täpsemalt määratlemata. Käesolevagi jutu algul pole selge, kas *mos'*-naise all tuleb mõista mõnda mütoloogilist tegelast või lihtsalt nimetatud fraatriasse kuuluvat naist.

2. Sõna loom koos omadussõnadega must või punane märgib tavaliselt nii karusloomi kui -nahku. Siin tähistavad must ja punane loom koos igasuguseid karusnahku.